

УДК 575

До 110-річчя від дня народження ПРОФЕСОР Ю.П. МІРЮТА – ПЕДАГОГ І ВЧЕНИЙ

Ю.М. МІШКУРОВ¹, Ф.М. ПАРІЙ¹, Н.Ю. МІРЮТА²

¹ Уманський національний університет садівництва
Україна, 20305, Черкаська обл., м. Умань, вул. Інститутська, 1
e-mail: genetika2015@mail.ru

² Інститут молекулярної біології і генетики НАН України
Україна, 03680, м. Київ, вул. Академіка Заболотного, 150

25.02.1905 – 22.10.1976

Висвітлено, поряд з відомими, нові біографічні та архівні матеріали про навчання, педагогічну та наукову діяльність видатного українського генетика із вавиловської плеяди вчених професора Юрія Петровича Мірjuta, незмінного борця за класичну генетику у період «лисенківського» свавілля у 40–50-ті роки ХХ століття та активного учасника відродження генетики у кінці 60–70-х років в Україні. Наведена інформація про те, як Уманський національний університет садівництва увіковічив свого випускника і викладача 1924–1930 років, який зробив величезний внесок у розвиток вітчизняної генетики, розробку науково-генетичних методів практичної селекції.

Ключові слова: Ю.П. Мірjuta, історія генетики, Уманський сільськогосподарський інститут, викладання генетики, міжнародна конференція, тематична виставка.

Юрій Петрович Мірjuta народився 28 лютого 1905 р. (у рік лютневої революції в Росії) у багатодітній сім'ї казенного селянина Петра Івановича Мірjuta у селі Маціївка Прилуцького повіту Полтавської губернії.

Батько його в дитинстві отримав травму хребта та залишився калікою на все життя, через що був не здатний до фізичної праці [1]. Вольовий та наполегливий, Петро Іванович знайшов в собі сили – закінчив двокласне земське училище і курси професійних статистиків. Це дало йому змогу вчителювати у сільській школі протягом 14 років.

Важко було працювати вчителем у селі: батьків ніхто не зобов'язував посилати дітей до школи; віковий ценз, встановлений Міністерством освіти зобов'язував приймати дітей до школи не раніше 8–9 років і не пізніше 12; навчальний рік був коротким і продовжувався із жовтня по травень місяць через те, що діти, навіть маленькі, мусили допомагати батькам у господарстві. Бідою сільської школи був незначний відсоток учнів, що закінчували повний курс навчання. Але найбільш складним було те, що церковне відомство за підтримки держави мало за мету «укріпляти в народі православне вчення віри і християнської моральності та подавати початкові корисні знання і не слід ставити собі побічної мети – подавати учням різні відомості про зовнішній світ» [2].

Наполегливий Петро Іванович Мірjuta, як земський статистик, багато років вивчав селянський побут «на живо», «із середини», він розумів, що із системи освіти випадає значна кількість дітей, які вирости із «домашніх років», але ще не готові до дорослого життя. Вчи-

© Ю.М. МІШКУРОВ, Ф.М. ПАРІЙ, Н.Ю. МІРЮТА, 2016

тель постійно завищував «віковий рівень» для своїх учнів і дозволяв вільнотдумні висловлювання. У ті нелегкі часи він кожному своєму учневі закладав основи національної свідомості і гідності, бо навчав знати свою історію, географію, любити рідний край, рідну мову. Це викликало незадоволення земської шкільної дирекції та інспекторів і, врешті решт, довелося міняти професію і місце проживання. Ю.П. Мірюта – син пише: «Мій батько втративши за рішенням суду за антирелігійну пропаганду право на вчителювання в 1911 р., працював статистиком повітового земства у Прилуках, а після 1917 р. завідував окружним статистичним бюро, там же, у Прилуках. Однак він не порвав зв'язку із селом і на тих чотирьох гектарах землі, що стали йому спадком, силами своїх підростаючих дітей і жінки, займався сільським господарством» [3].

Мати Юрія Петровича малограмотна селянка. В дитинстві закінчила змішану церковнопарафіальну школу, рано вийшла заміж за односельця – Петра Івановича Мірюту, народила і виховала шестеро дітей.

Маленький Юрій до 9 років, не раз тримаючи в руках український буквар Т.Г. Шевченка, «Азбуку» Л.М. Толстого та інші, вільно читав і переказував прочитане, володів арифметичними діями, писав. Петро Мірюта прищеплював синові ідеї ворожості до всіх форм несправедливості, бути нетерпимим до лицемірства і обману. Батько бачив, що хлопчик талановитий і працьовитий і що, незважаючи на життєві труднощі, хоче засвоїти «ту науку», яку сам не міг отримати у свої юнацькі роки, і був глибоко переконаний, що тільки навчання в гімназії і тільки поєднання мовознавства з природничими науками, може зробити сина високоосвіченою людиною. Він не помилився у своїх висновках.

Батьки допомагали синові на початку його шляху до зростання, але тепер потрібна була інша опора – Вчитель. І Юрія у дев'ятирічному віці відправляють на навчання до Прилуцької чоловічої гімназії.

Переборовши перепони «Правила про випробування при вступі, переході і закінченні курсу гімназії» та обмеження доступу до гімназії дітям нижчого стану (Циркуляр про кухарчиних дітей, 1882 р.), Мірюта – молодший пройшов прослуховування на приймальній комісії і був у 1914 р. зарахований до першого класу чоловічої гімназії, ми-

наючи рік навчання у підготовчому класі. Оплата за навчання була в той час значна – 40–70 крб за рік (навчання у гімназії було 8-класним). Навчальні плани в гімназії ХХ століття були розширені і орієнтовані на підготовку енциклопедично освічених людей [4].

У гімназії у 1914–1919 рр. Юрію поряд із загальноосвітніми предметами: математику, фізику, історію, географію, природознавством викладали: російську і українську мови (відповідно 5–3 год. на тиждень), латинську (6 год.), французьку (3 години), німецьку (3 години), чистописання і малювання (4–2 год.) [5].

Жовтневий переворот 1917, громадянська війна порушили режим роботи гімназії, а декларація уряду Української СРР від 25 січня 1919 р. ліквідувала всі середні та інші губернські школи, а замість них було утворено семирічні єдині трудові школи. В автобіографії Юрій Петрович так відмітив цей період свого життя: «з 1914 року я навчався у Прилуцькій гімназії і в 1921 році закінчив семирічку» [1]. У семирічній школі в двох останніх завершуваних класах згідно навчального плану Наркомосу УСРР Ю.П. Мірюта вивчав російську і рідну мови, математику, фізику, хімію, географію, історію з суспільствознавством, ручну працю з тижневим навантаженням по кожному предмету 2–4 години, іноземної мови не було [6].

Час навчання в гімназії Юрій Петрович згадував як тривожний і важкий: «то революція йде з Харкова до Києва, то інтервенція, то громадянська війна, а за ними біжать постійні супутники: то голод і холод, то недорід. І страждав як завжди від цього бідний люд і, перш за все, селяни, холодно і голодно було вчитися і нам школярам».

По закінченні школи Юрій – підліток шістнадцяти років, розуміє, що вчитись далі проблематично через відсутність грошей і він повертається в батьківський дім, де бондарює, допомагає батькові на садовій ділянці.

Освічений та енергійний юнак активно включається до громадської роботи на селі. Його обирають до Президії комітету незалежних селян в якості замісника голови Комітету і головою культурно-освітньої громади «Селобуд» та ін. [3].

Однак бажання навчатись виявилось сильнішим і він починає серйозно цікавитись садівництвом: збирає популярну літературу: Кучумов Н.І.

«Плодівництво» (загальнодоступне керівництво до розведення плодкових дерев і кущів) (1908), читає наукові статті, які прислав батькові проф. М.Є. Софронов: «До впливу прищепи на підщепу і навпаки», «Вирощування підщепи», «Підживлювання плодкових дерев», «Консервування плодів». (Від авт. – М.Є. Софронов, в минулому директор Уманського училища садівництва і землеробства, після арешту за приховання від поліції і начальства підпільної типографії в училищі, звільнення в 1914–1916 рр., працював державним статистом в Чернігівському повітовому земстві, і був колегою П.І. Мірjuta по спільній роботі в системі Київського шкільного осередку, збираючи дані про кількість народних шкіл, гімназій, прогімназій та інших освітніх закладів; числа учнів за їх віросповіданням і станом; дійсного стану землеробства, садівництва і городництва та ін.)

Послухавши поради батька, Юрій приймає рішення продовжити свою освіту і поступити до агротехнікуму. В 1924 р. він за рекомендацією комітету бідноти села Маціївки вступає на садово-городній факультет Уманського с/г технікуму [1, 3].

Уманський технікум був одним із найстаріших с/г навчальних закладів в Росії та Україні, який із самого початку крім чисто навчальної мети, проводив і навчально-дослідницьку роботу, головним чином з акліматизації і виробці покращених приюмів культури садових рослин [7].

Садово-городній факультет Уманського с/г технікуму був чи не єдиним профільним факультетом на всю Україну, де об'єднувався навчальний процес з практикою у навчально-дослідному господарстві. Практичні заняття учнів проходили в учгоспі, який мав більше 714 га землі, 22 га садів, 11 га городу і парників. На тваринницьких фермах була племінна велика рогата худоба, вівці і птиця. Машино-тракторний парк забезпечував усі види польових робіт. Бджоло-пасіка, якою керував проф. І.І. Корабльов, була основним навчальним центром для бджільників усієї України. «Садовий факультет Уманського технікуму, як і всі технікуми за схемою народної освіти УРСР (Постанова «Про науку і вищу школу» від 5 лютого 1921 р.) є вищою школою вузької спеціальності і випускає спеціалістів вищої кваліфікації зі званням садового-техніка. Він має основним завданням розробку питань спеціальності, підготовку спеціалістів-техніків. Але че-

рез те, що в Україні немає спеціального садового інституту, який би випускав садівників-організаторів, до програми факультету додано кілька економічних дисциплін [7].

Навчальний план для садово-городнього факультету був розроблений відомими в Україні проф. М.Є. Софроновим, М.В. Чижовим, С.С. Рубінім, І.І. Корабльовим, Ф.В. Заморським, Т.І. Форостом, О.І. Душечкіним, С.К. Руденком, М.І. Лопатінім, М.Ф. Любочкінім, В.В. Сицінським, А.О. Дібровим і включав разом із дисциплінами за профілем «Рільництво» спеціальні дисципліни «Садівництво і городництво»: загальне садівництво, плодівництво, городництво, декоративне садівництво, генетику із варіаційною статистикою, селекцію плодкових і овочевих культур, технологію переробки плодів та овочів, лісівництво, ландшафтне садівництво, економіку промислового садівництва та ін.

«Такий навчальний план, – обґрунтував голова комісії проф. М.Є. Софронов – єдиний вірний шлях, йдучи яким ми підготуємо плодівників, які зможуть вирішити питання практики з будь-яких умов, як на півночі, так і на півдні – це ознайомлення студентів з методами наукового обґрунтування в галузі плодівництва і з додатком до життя саду тих даних, які дають нам з одного боку фізіологія, метеорологія, ґрунтознавство та ін., а з другого боку економічні науки. Знайомлячи студентів із найголовнішими поняттями плодівництва, необхідно непомітно ввести слухачів до кола інтересів плодової культури, навчити їх розбиратись у досить складному житті саду, одним словом навчити їх мислити у сфері питань плодівництва» [8].

Ю.П. Мірjuta, навчаючись в технікумі впродовж 3 років, із 5290 навчальних годин опрацював 57 % часу на лекційні і 43 % – на практичні заняття.

Юрію Петровичу, який отримав фундаментальну середню освіту, завдяки наполегливості і постійній увазі батька, легко було навчатися з деяких дисциплін в технікумі і він наполегливо засвоює все нові і нові предмети, допомагаючи при цьому своїм товаришам. Він був лідером при комбінованому способі навчання (Дальтон-план), він швидко читав з листка завдання викладачів – інші слухали його, він здавав завдання від своєї групи на «відмінно», він заставляв ледачих не спати і слухати при читанні по підручниках заданий викладачем матеріал, допомагав знайти у бібліотеці нау-

кові статті по темі дипломної роботи, перекладав іноземну літературу для себе і для інших.

Допитливий і активний Юрій проявляв свої здібності не лише в науці, але й брав активну участь у громадському житті технікуму. Він разом з таким же ентузіастом як сам – Іваном Михайловичем Ковтуном (пізніше – відомий селекціонер) керували Садовим семінаром. Вони запропонували адміністрації технікуму ініціативний проект про скликання в Умані Всеукраїнського з'їзду садівників, текст якого опублікували в журналі «Сад и огород», 1927, №7. с. 39.

«Усі самостійні роботи учнів об'єднує та ідейно керує ними Садовий семінар, найбільш авторитетна організація садового відділення. Садовий семінар почав своє існування із 1921 р. І являє собою добровільну організацію усіх учнів садфаку, педагогів і спеціалістів-садівників. Він ставить перед собою завдання організаційної і зв'язуючої роботи, поглиблює і розробляє спеціальність шляхом науково-дослідницької роботи і самодіяльності його членів. Семінар збирається щотижнево і обговорює всілякі спеціальні та організаційні питання. Садовий семінар приймає від випускників дипломні роботи та заслуховує звіти стажерів по закінченню стажування» [7].

Окрім навчальної роботи студенти технікуму підключались до наукових досліджень викладачів. За навчальним планом для цього відводилося учням на другому і третьому курсах відповідно 70 та 112 навчальних годин.

«Самостійність учнів – ось основний принцип, який слід розвивати, на якому слід будувати метод викладання – відмічав проф. М.Є. Софронов. – Кожний студент, починаючи ще із першого курсу обирає собі те чи інше питання для дослідного вивчення, всебічно розробляє його і протягом трьох років проводить перевірку отриманих висновків. У цій роботі учням надається повна ініціатива і у виборі теми, і у методах дослідження. Тут відпрацьовується самостійний погляд і серйозне відношення до справи, так учень навчається мислити і працювати цілком самостійно» [8].

Цей період навчання в технікумі Юрій Петрович так описав у автобіографії: «Мій потяг до більш глибокого оволодіння сільським господарством був помічений професором Софроновим Михайлом Євграфовичем і, ще будучи студентом, я був запро-

Ю.П. Мірюта випускник агротехнікуму 1927 р.
Фотографія публікується вперше

шений лаборантом на кафедрі селекції. Там і почалося моє залучення до науково-дослідницької і селекційної роботи» [3, 9].

У державі продовжується перебудова початкової і середньої освіти, спрямована на подальшу адаптацію до нової соціальної системи. Уманський агротехнікум у 1927 р. реорганізують у сільсько-господарський політехнікум. Суть реорганізації полягала у більш послідовному переході від класичної універсальної вищої школи до вузькоспеціалізованої галузевої. Технікуми підпорядковувались галузевим наркоматам. Строк навчання на факультетах стаціонарного навчання збільшувався до чотирьох років. Галузеві кабінети починали функціонувати як кафедри.

Рішення адміністрації агротехнікуму залишити Ю.П. Мірюту, випускника садово-городнього факультету, працювати у ВУЗі асистентом на кафедрі селекції і генетики стало подією, що визначило його подальше життя, стало вихідним пунктом його майбутньої педагогічної і наукової діяльності [10, 11].

Укріпленню Уманського політехнікуму як вищої вузькопрофільної школи нового типу сприяло покращення складу викладачів, запрошенням на завідування кафедрами відомих досвідчених професорів. Так, у 1927 р. завідування кафедрою селекції

3 історії кафедри селекції і генетики УСГІ

1929–1927	Уманський сільськогосподарський технікум	Кабінет селекції і генетики	Мазковий Федір Васильович – засновник кабінету, Софронів Михайло Євграфович, Чижов Микола Васильович Симеренко Володимир Левкович (за сумісництвом)
1927–1929	Уманський політехнікум	Кафедра селекції і генетики	Грюнер Макс Миколайович – завідуючий кафедрою, Чижов Миколай Васильович, Мірjuta Юрій Петрович, Симеренко Володимир Левович (за сумісництвом)
1929–1930	Уманський СГІ		
1930–1931	Уманський садово-городній	Кафедра генетики, селекції та сортознавства	Грюнер Макс Миколайович – завідуючий кафедрою, Чижов Микола Васильович, Ро Лев Михайлович (за сумісництвом) Родіонов О.П. (за сумісництвом) Ковтун Іван Михайлович, Дука Степан Харитонович
1931–1934	Уманський плодо-ягідний		

і генетики прийняв професор М.М. Грюнер, кафедру садівництва – професор А.С. Волощук, кафедру ґрунтознавства та агрохімії професор (пізніше академік) А.М. Душечкін [9].

Лекції з селекції та насінництва, генетики з варіаційною статистикою на агро- і плодоовочевому факультетах читали професори М.М. Грюнер та М.В. Чижов, лабораторні та семінарські заняття проводить Ю.П. Мірjuta, пізніше підключились Ковтун І.М. і Дука С.Х., які стали в свій час знаними вченими в галузі садівництва.

Юрій Петрович, беручи участь у розробці удосконалених програм теоретичних і практичних занять з генетики, крім менделевських закономірностей, основ цитології і математичних методів вивчення мінливості, додає нові теми – вчення про хромосоми та їх взаємодію до всієї сукупності генів, статеві хромосоми і пов'язана із статтю спадковість, віддалена гібридизація, про успадковування у популяціях і чистих лініях, мутації.

Професор М.М. Грюнер заохочує молодого викладача використовувати на заняттях крім підручників Є. Баура «Введение въ экспериментальное изучение наследственности» (1913), «Научные основы селекции для сельских хозяев, садоводов и лесоводов». М., 1922, проф. С.І. Жегалова «Вступ до селекції с/г рослин» (1924, 1928), наукову літературу, яка поступає до бібліотеки: Ю.А. Філіпченка (1923) «Мінливість і методи її вивчення», (1929) «Генетика»; Т. Моргана (1924) «Структурні основи спадковості»; Г.А. Левицького (1924) «Матеріальні основи спадковості»; Г.Д. Карпеченка (1924) «Міжродові гібриди *Raphanus sativus* L x *Brassica*

oleracea»; Р. Гольдшмідта (1928) «Вступ до науки спадковості» та ін. (Від авт. – Ці раритетні видання зі штампом «Кабінет селекції і генетики» або з написом «Каб. селек» і зараз зберігаються у бібліотеці УНУС).

Приємною подією для молодого педагога Ю.П. Мірjuta було отримання бібліотекою інституту підручника Ю.А. Філіпченка «Генетика», який зразу ж було включено у навчальний процес (Про важливість цієї роботи Ю.А. Філіпченка акад. М.І. Вавилов казав: «По його посібникам вчилось і вчиться ціле покоління селекціонерів і генетиків»).

Багато довелося попрацювати молодому викладачеві, щоб на лабораторно-практичних заняттях з'явилися постійні препарати, реактиви і барвники для підготовки тимчасових препаратів, мікротехніка, гербарії. Однак головнішим було те, що треба було підготувати у доступному і стислому викладанні методичні посібники по кожній темі курсів генетики з варіаційною статистикою і селекції для практичних занять.

Робота Юрія Петровича на кафедрі з професором М.М. Грюнером остаточно визначила його наукове покликання. Молодий вчений добре запам'ятав настанови своїх вчителів: «Постійно читати наукову літературу, досліджувати» (М.Є. Софронів); «Самою відповідальною і важливою частиною будь-якої дослідницької роботи є правильна і вдала постановка питання... Програму дослідів не можна придумати у тиші кабінету» (М.М. Грюнер). «До цього періоду належать і мої перші самостійні роботи в галузі розробки методів селекції томата і вивчення біології і методів селекції кабаківих» – пише в автобіогра-

фії Ю.П. Мірюта. – Ці праці опубліковано і докладно цитуються в підручниках проф. М.Є. Софронова «Селекція городніх рослин» [3].

Перша наукова стаття Ю.П. Мірюти «До методу селекції помідорів», надрукована у «Віснику садівництва, виноградарства та городництва» 1927 р., № 7–8, збережена у фондах бібліотеки УНУС і розміщена у ювілейному збірнику «Мірюта Юрій Петрович – видатний генетик вавиловської плеяди вчених (до 110-річчя від дня народження)» за ред. Ф.М. Парія. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2015.

Як спеціаліста, активіста, молодого, але вже авторитетного викладача, Юрія Петровича у 1927 році відряджають до Москви для участі у складі делегації агротехнікуму у Виставці садівництва, що проходила з 18-го по 25-е вересня. За участь у Московській виставці Уманський агротехнікум був нагороджений дипломом першого ступеня, а учасники – похвальними грамотами.

У 1929 році знайшлись співробітники політехнікуму, люди посередньої здібності, які заздрили активному, цілеспрямованому молодому викладачеві. Було написано в партійні і громадські організації кілька доносів на Юрія Петровича, ніби він не пролетарського походження – батько в нього сільський вчитель.

У той час існувала сталінська «міра» про необхідність усунення за допомогою «чистки» всіх студентів, аспірантів, викладачів «не пролетарського» походження, які не можуть стати «дійсно красним фахівцем нової реконструйованої держави». Цими мірками було закладено наступний метаморфоз «буржуазної» науки у «пролетарську» [12].

Молодому фахівцеві Юрію Петровичу, який прагнув до всього нового, досконалого, важко було стикатися з демагогією, обмовлянням, заздрістю. Однак він вже вмів постояти за себе. Він прийняв запрошення Укрудуправління на роботу у великий радгосп в Артемівському районі Донецької області і приступив до роботи техноруком у радгоспі ім. Куйбишева, що знаходився поблизу залізничної станції Яма (зараз м. Сіверськ).

Працюючи більше 1,5 року в радгоспі Ю.П. Мірюта не покидав педагогічної діяльності – викладав садівництво і ботаніку у Каменському с/г технікумі [13]. Енергійний Ю.П. Мірюта, маючи досвід роботи на кафедрі селекції і генетики в Уманському с/г технікумі допомагав дирекції молодого Ка-

менського технікуму перейти на типовий навчальний план, який запропонували для технікумів спеціалісти Укрглавпрофобр [9].

Значних навичок агрономічної роботи в радгоспі ім. Куйбишева (пізніше «Ямський») Ю.П. Мірюта мабуть не отримав, але уяву про будівництво соціалістичного сільського господарства набув [14].

На початку 1930-х років в Україні продовжується реорганізація середніх сільськогосподарських навчальних закладів. Рішенням Донецького відділу народної освіти Луганський с/г технікум рільництва ім. К.А. Тимирязєва реорганізується в 1929 р. у Ворошиловградський інститут рільництва, а восени 1930 р – в інститут овочівництва. За конкурсом Ворошиловградського інституту (із 1938 р. – Луганського) Ю.П. Мірюту обирають на посаду доцента, де він очолює кафедру селекції і насінництва, і читає лекції з генетики із варіаційною статистикою і селекцію овочевих культур [1].

Юрій Петрович підвищує свою педагогічну майстерність: відвідує заняття професора кафедри овочівництва П.М. Білецького, випускника Уманського училища садівництва 1917 р., та інших професорів, наполегливо займається самоосвітою. Його бібліотека поповнюється новими підручниками: Сапегін А.О. «Загальна методика селекції с/г рослин» (1926), Юст Г., «Практичне керівництво з генетики» (1931), та ін. Проф. Грюнер М.М. пересилає йому Матеріали 1-го Всесоюзного з'їзду по генетиці, селекції, насінництву і племінному тваринництву (10–16 січня 1929 р., Ленінград).

Викладання генетики та селекції на строго наукових засадах у Ворошиловградському інституті овочівництва були новими у ті часи і зустрічалися з недовірою, а часто з недружелюбністю. Наука генетика і її викладання рухались вперед, у той час тільки окремими вченими.

Слова, що сказав М.І. Вавилов на I-му Всесоюзному з'їзді генетиків «ще ні одна наука не переживала такого стрімкого зросту, не відкривала людству таких практичних перспектив, і не продовжувала таких завзятостей по оволодінню законами розвитку органічного світу, як генетика», підбадьорюють 26-річного молодого педагога, але в той же час, примусили замислитись, придивитись глибше, що відбувається в біологічній науці.

У країні йдуть складні політичні процеси: за кілька років було проведено поворот всієї країни з

її господарством і політичною системою. Іде докорінний поворот і точок зору: тотальне придушення усякого інакомислення, йде укріплення комуністами усіх академічних структур людьми «від станка і сохи», висуванцями через робітфак і таке інше. Ці люди не були спроможні мало-мальськи розібратися у нових досягненнях у своїх галузях [15].

Одним із таких був Т.Д. Лисенко. Чому його ім'я стало популярним? Чому він був потрібен керівництву країни?

Особистість «з похмурим оком», яка «університетів не проходила, волохатих ніжок у мушок не вивчала», яка закінчила Уманське училище садівництва і мала незакінчену заочну освіту в Київському СГІ і його робота, розрекламована неприйнятним для науки шляхом, радянською пресою, вдало вписалась у сталінську систему сільського господарства. Вигідну роль грало його походження із селян, і те, що він не мав нічого спільного із авторитетами «буржуазної науки», яка була ненависна новому ладу. Крім того, він обіцяв із допомогою різних методів – висівом яровизованої озимої пшениці підвищити урожай, замінити протягом двох років низьковрожайні рослини високоврожайними, скоротити строки виведення нових сортів вдвічі-втричі, швидкого підвищення результативності сільського господарства.

Т.Д. Лисенко вміло відповідав своєму часові. Він постійно орієнтувався на настанови вождя – «він послідовно виконує укази нашого великого учителя – товариша Сталіна: сміливо піднімає руку на відживаюче... Усіх своїх досягнень Лисенко досяг завдяки постійній допомозі і величезній підтримці нашої партії і особисто товариша Сталіна. Товариш Сталін, як турботливий батько, весь час слідкував за роботою Т.Д. Лисенка і постійно виявляє йому повну підтримку» (Рубін С.С. Академік Т.Д. Лисенко – видатний біолог сучасності. (Збірник наукових праць Уманського СГІ, випуск X).

Тому-то Лисенко був зразу помічений і пригрітий в Наркоматі землеробства України, а потім СРСР, прославлений у центральній пресі.

Аморальність лисенківщини, її цинізм розуміли багато вчених і педагогів, але обстановка, той фон, на якому розверталась перемога лисенківців, була обстановкою порушених законів, а та кривава карусель, в яку попали багато вчених і педагогів штовхала їх на шлях поступки перед сумлінням.

Вони виконували будь-який наказ влади, кого вимагали – звинувачували, кого треба – нагороджували [12]. Для багатьох представників, які щороку збільшували свою кількість як в науці, так і в системі вищої освіти, лисенківщина була єдиною можливістю зберегти видимість причетності до науки. Знайшлося немало вчених і викладачів, які зрозуміли, що хвалебна розповідь про Лисенка і його відкриття будуть сприйматися позитивно на будь-якому рівні.

Юрій Петрович у ті далекі 1930-ті не міг ще знати, до яких масштабних катастрофічних наслідків призведе лисенківщина агрономічну науку та викладання біології у середній та вищій школах, однак одразу ж відчув на собі специфічність методів «лідера» пролетарської науки Т.Д. Лисенка.

Юрій Петрович не пішов на компроміс із совістю, не зламався. Прищеплювані з дитинства батькові заповіді – ворожість до всіх форм несправедливості, бути непримиренним до лицемірства і обману, патріотичний приклад своїх перших Вчителів – професорів М.Є. Софронова і М.Н. Грюнера, набутий життєвий і педагогічний досвід спонукають його приймати власні рішення, а не нав'язані ззовні.

Згідно з рішенням Середньоазіатської економічної Ради № 123 від 3 березня 1931 р. було відкрито Середньоазіатський плодоовочевий інститут, розміщений у м. Ленінобаді (зараз м. Ходжент). Ректором інституту став агроном-біолог корінної національності Комалі, на кафедрі прийшла здібна молодь: У.К. Салибоев, А.І. Шакуров, Х. Юнусов, А. Хакімов і інші [16].

Кафедру селекції і насінництва очолив Ю.П. Мірюта, який мав досвід керівництва кафедрами селекції і генетики та викладання ботаніки, генетики, селекції, насінництва, садівництва. Юрій Петрович зразу ж допоміг агрономічному відділу інституту скласти робочі навчальні плани з ряду біологічних дисциплін для стаціонару та слухачів робітфаку, оформити заявку на придбання навчальної літератури (особисту бібліотеку передав у користування педагогам кафедри), провів організаційну роботу зі створення наочних посібників, на кафедрі організував колекційний розсадник сортів зернових і овочевих сільськогосподарських рослин краю, він щедро ділиться своїм досвідом, знаннями та спостереженнями з молоддю (Від авт. – У той час

(1931–1933 рр.) в інституті навчання проходили 25 студентів стаціонару і 336 слухачів робітфаку).

Працюючи в 1927–1933 рр. у різних навчальних закладах, Ю.П. Мірюта значно підвищив свою педагогічну кваліфікацію, постійно слідкуючи за новинками навчальної літератури з генетики і селекції, включав в навчальні програми нові теми, широко використовуючи досвід проведення практичних та семінарських занять своїх педагогів. Але потяг до наукової роботи переміг і у 1933 р. він подає заяву до вступу в аспірантуру у ВІР. «Відчуваючи недоліки периферійної освіти у своїй вузівській роботі, в 1933 р. вступив до аспірантури Всесоюзного інституту рослинництва із спеціальності «Загальна генетика» [1]. Як людина, що швидко орієнтується і схплює рух науково-педагогічного життя, Юрій Петрович бачить можливість підвищення своєї педагогічної і наукової кваліфікації у навчанні в колективі інституту високого рівня, всесвітньо відомого, як ВІР, який того часу був форпостом вітчизняної і світової науки.

На запрошення М.І. Вавилова у ВІРі працювали видатні американські генетики Г. Мюллер, К. Бриджес, К. Офферман, болгарський генетик Д. Костов, німецький ботанік і генетик Е. Баур. Співробітники інституту стажувались в кращих лабораторіях світу. Так, Г.Д. Карпеченко у 1929–1931 рр. працював у Каліфорнії в Е. Бекона і у лабораторії Т. Моргана,

перед цим був у наукових відрядженнях у Фінляндії, Данії, Германії та Великобританії. У цей період у ВІРі готується та виходить у світ три томи «Теоретичні основи селекції рослин». Кожний розділ цього видання відкрито обговорювався на вчених радах [17].

Всі, хто працював із акад. М.І. Вавиловим, відмічали, як він надзвичайно серйозно відносився до питань підготовки наукових кадрів. М.І. Вавилов постійно наголошував «наші аспіранти мусять бути підготовлені на рівні світової науки, володіти іноземними мовами і легко орієнтуватись на глобусі» [18].

Ось як запам'ятав Юрій Петрович Мірюта, аспірант Вавиловської школи (1933–1937 рр.) про день посвяти: «На пам'ять нам вручали значок із зображенням зеленої кулі в обрамленні зелених листків із написом «ВІР», на стиках паралелей і меридіанів і пам'ятку із словами М.І. Вавилова: «Ми чекаємо, що після закінчення аспірантури ви у своїй галузі науки будете стояти на глобусі» [19].

Аспіранти користувались всім, що було необхідно для наукової підготовки: багатонауковою спеціалізованою бібліотекою, лекціями видатних дослідників, науковими семінарами, відвідували засідання вченої ради, слухали лекції, призначені для аспірантів, з різних проблем філософії і прикладної ботаніки. Академік М.І. Вавилов сам читав аспірантам

Група співробітників цитологічної і генетичної лабораторії в Пушкіно. 1 ряд (сидить) 1-а справа: проф. М.О. Розанова, науковий керівник аспіранта Ю.П. Мірюти; 2 ряд (стоять): 2-ий зліва проф. Г.А. Левицький; 3-ій проф. Г.Д. Карпеченко

курс «Джерелознавство», а бібліотеку ВІРу називав «мозком» закладу, «що піднімає нас на більшу висоту» [20].

Офіційним керівником наукової роботи Ю.П. Мірюти було призначено проф. Марію Олександрівну Розанову – генетика, завідувачу лабораторії селекції ягідних культур ВІРу, одну із найближчих співробітниць М.І. Вавилова, автора перших узагальнюючих робіт з біосистематики рослин в СРСР та кращого у світовій літературі зведення по проблемі статі у вищих рослин. Пізніше Ю.П. Мірюта завідувачого відділом генетики ВІРу проф. Георгія Дмитровича Карпеченка і завідувачого цитологічною лабораторією ВІРу Григорія Андрійовича Левицького буде називати своїми вчителями в науці, які прищепили йому якість, необхідну для вченого: бути фахівцем означає знати в деталях все зроблене до тебе в обраній галузі генетики» [21].

Юрій Петрович з «головою» увійшов у навчання, освоїв ще одну іноземну мову – це дало йому можливість вільно слідкувати за новинами в світовій науці. В першій аспірантській роботі, надрукованій у «Вістях академії наук СРСР» (стаття представлена акад. М.І. Вавиловим) молодий вчений посилається на п'ять джерел іноземної літератури, пише «Резюме» англійською мовою [22].

Зробивши аналіз світової колекції ВІРа однодомних форм *Sp. oleracea* за наявності на одній рослині типів квіток і їх співвідношенню залежно від впливу зовнішніх умов, він класифікує їх на три групи. Цією класифікацією користуються і сучасні селекціонери.

Але і в аспірантурі Юрія Петровича не обходили увагою доносчики: в розпал роботи його було відраховано з аспірантури через те, що він начебто був сином кулака. І йому довелося доводити, що це не так, не припиняючи при цьому експериментальної роботи, щоб не пропав розпочатий дослід. Але не дивлячись на перепони, роботу було виконано і написано своєчасно. У 1937 р. він узагальнює трьохрічні дослідження, пише дисертацію, в якій відмічає: «ми оволоділи виведенням у *Cannabis* жіночого потомства... Зараз розробляється засіб виведення чоловічих гомозиготних рослин, які у схрещуванні із жіночими гомозиготними будуть давати лише чоловіче потомство».

Академік М.І. Вавилов, директор Інституту генетики Академії наук СРСР високо оцінив дисертацію

Юрія Петровича на тему «Наслідування статі у шпинату та методика виведення однодомних сортів у дводомних видів» та рекомендував його до вступу в спеціалізовану аспірантуру АН СРСР 16 березня 1937 р. У характеристиці він написав: «Я знаю т. Мірюту як дуже здібного працівника і впевнений у тому, що з нього вийде чудовий науковий працівник. Його докторською темою буде «Генетика статі у рослин у зв'язку із створенням однодомних сортів у дводомних видів». Головним об'єктом його дослідження буде конопля і хміль, методичним об'єктом – шпинат. Присутність т. Мірюти в Москві потрібна в червні цього року; до цього він може вести дослідницьку роботу в Ленінграді при Всесоюзному інституті рослинництва» [23]. Усією своєю подальшою науковою діяльністю, громадською позицією Ю.П. Мірюта довів, що виданий учителем аванс був повністю реалізований.

І знов таки, наклепницький лист у ВІР про начебто «непролетарське» походження Мірюти, чесному і принциповому Юрію Петровичу перешкоджає вступити до докторантури.

У країні, і у ВАСГНІЛі зокрема, з 1930-х років відбуваються неперервні декретні зміни, міняються вимоги наркоматів, фінансування наукових закладів. Адміністративно-командна система не тільки знищувала талановитих вчених і спеціалістів, сортувала їх на «чистих» і «не чистих», але й посилено заміщала їх на так званих «своїх людей». В 1931 р. Т.Д. Лисенка, що ще не нагодував народ хлібом із яровизованої пшениці, під час штучно організованого голоду у найродючіших районах України, нагороджують державним орденом Трудового Червоного Прапора «за роботи з яровизації».

У результаті пролетаризації науки, а також активної роботи Т.Д. Лисенка і його прибічників, над М.І. Вавиловим згущуються хмари недовіри. У 1932 р. Лисенко на Українському з'їзді генетиків і селекціонерів в Одесі вже гучно виступає проти «буржуазної науки», яка заважає селекціонерам виводити сорти у більш ранні строки (сорт за 3–4 роки) і що він за генетику і селекцію, «за теорію, але за таку теорію, яка за висловом тов. Сталіна «повинна давати практичну силу орієнтування, якість перспектив, впевненість у роботі, віру у перемогу». Ось чому я проти, а зараз ще в більшій мірі проти тієї генетики, яка нежиттєва, яка не виказує практичній селекції ясної і певної дороги».

Доноси, наклепи, підтасовки фактів або явна брехня – це стає основними методами «пролетарського академіка».

Ю.П. Мірюта відмовляється від докторантури, переїздить до м. Краснодару, де у 1937–1939 рр. завідує лабораторією цитології і генетики у Всесоюзному науково-дослідному інституті олійних культур, широко розгортає експериментальні дослідження. В автобіографії він пише: «почавши роботу у Всесоюзному інституті олійних культур (в 1937 р. в м. Краснодар), я поставив собі за мету удосконалити метод селекції олійних рослин на кількість вмісту олії» [3].

У той же час, пише вчений, «у вегетаційних дослідках мені вдалось зібрати експериментальний матеріал, який пізніше дозволив піддати критиці вчення про чисті лінії і розробити теорію гібридної природи гетерозису» [24, 25].

Не залишає Юрій Петрович і педагогічну роботу – він викладає курс селекції та насінництва в Краснодарському СГІ. Не зважаючи на те, що Т.Д. Лисенком і його прибічниками генетика оголошена «буржуазною» наукою, вчений викладає «вавилонську генетику», яка стоїть на службі соціалістичного землеробства (Ж. «Семеноводство», №1, 1934) і знає «Як будувати курс генетики, селекції і насінництва» (Ж. «Яровизація», №1, 1939), пропонує студентам для роботи підручник Наталі В.Ф. «Генетика» (підруч. для вищ. педагог. закладів. 1934).

Т.Д. Лисенко і його прибічники стверджували, що вони оволоділи «дарвінівською», «мічурінською» генетикою і тому можуть вирішити будь-які проблеми, поставлені партією і урядом перед сільськогосподарською практикою, але їм перешкоджають «вейсманісти-менделісти». Виступаючи у лютому 1935 р. в Кремлі на зустрічі передовиків сільського господарства з керівниками ВКП(б) і Радянського уряду Лисенко говорить: І у вченому світі, і не в ученому світі класовий ворог – завжди ворог, вчений він чи ні. На основі єдиної наукової методології, єдинонаукового керівництва, якому нас щоденно навчає товариш Сталін, ця справа витягнута і витягується колгоспами». Цей політичний донос на своїх колег сподобався Сталіну і він викрикнув в залу: «Браво, товариш Лисенко, браво!» (газета «Правда» 15 лютого 1935 р.).

Схвалення вождя значило більше, ніж думка усіх академіків разом узятих. Тому питання про долю Лисенка, про долю вчених, що заважали Лисенкові, про методи дискусій, про зміст викладання генетики в інститутах і університетах було вирішено.

Ставши академіком ВАСГНІЛ, Т.Д. Лисенко ще більше намагався створити навколо свого імені галасу, причому особливо у присутності вищих партійних працівників, все частіше виступав проти М.І. Вавилова з критикою його ідей, звинувачуючи його в тому, що Вавилов – книжна людина і не знає практики. У 1935–1937 рр. на сторінках журналу «Яровизація» Лисенком висувалась нова концепція спадковості і протиставлення її хромосомній теорії, яку він оголосив реакційною і ідеалістичною.

Так, у 1936 і 1939 рр. виникли відомі дискусії з суперечливих питань генетики і селекції, у яких з одного боку виступали Лисенко і Презент з групою молодих співробітників, об'єднаних журналом «Яровизація», з другого боку – всі провідні генетики і селекціонери країни. Чим закінчилися ці дискусії відомо.

Підсумки дискусій 1936 та 1939 рр. зруйнували не тільки роботу багатьох біологічних кафедр ВУЗів країни, лабораторій, НДІ, дослідних станцій та опорних пунктів, але і долі людей. Постановою Раднаркому від 4 липня 1935 р. М.І. Вавилов був звільнений з посади президента ВАСГНІЛу, його не переобирають до складу ЦИК СРСР. Зміна президента призвела до зміни науки, до «пролетаризації», сприяла перетворенню її у «всенародну трибуну передового досвіду». «Значна кількість хат-лабораторій веде велику роботу з вивчення нових методів в селекції, розроблених акад. Т.Д. Лисенком. Користь... лабораторій... чудово зрозумів Т.Д. Лисенко: саме він встановив найбільш тісний зв'язок з колгоспними лабораторіями» (з допису Л. Паперного в газеті «Правда») [12].

В 1939 р. Юрія Петровича, як «вейсманіста-морганіста» хотіли заставити «покаятись» на загальних зборах Всесоюзного науково-дослідного інституту олійних культур, але він знов проявив відданість генетиці. За спогадами Ю.П. Мірюти, коли він після свого виступу йшов від трибуни до виходу із зали засідань, до нього з усіх боків тягнулися руки, щоб потиснути йому руку. Але це робилося мовчки – настільки велика була сила страху серед

дослідників. Треба було шукати роботу, але не так вже й багато залишилося місць, де приймали на роботу «вейсманістів-морганістів». Юрій Петрович мав два запрошення: з Тимірязевської академії та Горьківського університету. За порадою свого колеги, який передбачив майбутню війну, він поїхав у м. Горький.

У 1939 р. Юрія Петровича, як спеціаліста з генетики і селекції рослин, прийнято на посаду доцента кафедри генетики Горьківського університету. Йому доручають керівництво новою спеціалізацією «Генетика і селекція рослин». Кафедрою керує Сергій Сергійович Четвериков. (Від авт. – С.С. Четвериков (1880–1959) – всесвітньо відомий вчений, що створив радянську школу генетиків-популяціоністів і еволюціоністів, першим почав читати курс генетики в МГУ, виховав майбутніх академіків Б.Л. Астаурова, М.П. Дубініна, П.Ф. Рокицького, С.М. Гершензона, В.П. Ефроїмсона та ін., у 1929 арештований через «Справу АН». В 1935 р. отримує можливість повернутись у Кольцовський інститут в Москву. З 1936 до 1948 рр. С.С. Четвериков керує кафедрою генетики в Горьківському університеті. Нагороджений в 1945 р. Орденом «Знак Пошани», почесною медаллю Німецької Академії Натуралістів «Планшета Дарвіна».)

Працюючи на кафедрі, Ю.П. Мірюта збагатився різними формами «четвериковського» наукового спілкування: викладанню генетики з урахуванням досягнень різних дисциплін, участі у наукових колоквіумах і дискусіях, в диспутах по завершенню кожної роботи в спілці «сподвижників». «Усі, кому довелось слухати С.С. Четверикова, характеризують його як блискучого педагога, кожна лекція якого ретельно підготовлена, відточена, глибоко змістовна» (із кн. «С.С. Четвериков – проблеми загальної біології (спогади, статті, лекції)». Новосибірськ. 1983. С. 3–5.)

Період роботи Ю.П. Мірюти в Горьківському університеті збігся з виходом із друку підручника М.М. Гришка і Л.М. Делоне «Курс генетики», який відразу ж було включено в навчальний процес. Після виходу 2-го видання підручника Наталі В.Ф. (1936) рекомендованого для вищих педагогічних навчальних закладів, підручник М.М. Гришка і Л.М. Делоне був допущений для навчання у рослинницьких ВУЗах. Тираж підручника був невеликий (всього 1500) для «необ'ятної» Росії, але

викликав великий переполох в рядах прибічників «мічурінсько-дарвінівської» науки. «Очікувалось, – пишуть М.А. Ольшанський і А.І. Воробйов в редакційній статті «Буржуазна генетика під прапором вчення про розвиток» (Яровизація, 1938, № 4–5 (19–20)), що в курсі генетики буде, нарешті, повністю забута метафізика формальної генетики, і таким чином студент отримає абсолютно новий курс, створений на базі вчення про розвиток рослин, тим більше, що радянська наука і практика мають вже достатньо для цього даних. Що ж ми маємо у посібнику з генетики?

Виявляється, що зміст курсу залишився в основному менделевсько-морганістським. ...Не можна без шкоди для радянської селекції і насінництва готувати кадри морганістів. ...Необхідна докорінна перебудова курсу ...Перебудова генетики може будуватись тільки на базі дарвінізму».

Та порозуміння між положеннями класичної генетики та «мічурінської біології» не могло бути [27]. «Ми були, є і будемо «анти» – казав акад. М.І. Вавилов. На вогнище підем за наші погляди і нікому наших позицій не уступимо ... Не можна уступати позиції, треба боротися до кінця».

Арешт восени 1940 року акад. М.І. Вавилова став сигналом до розгрому класичної генетики в СРСР і всілякими інакомислячими.

Професор С.С. Четвериков та колектив кафедри генетики чесно виконують свій громадський обов'язок і всі розуміють, що на них чекає, коли в ГДУ дізнаються про арешт проф. Г.А. Левицького, Г.Д. Карпеченка, Л.І. Говорова, про репресії багатьох інших генетиків. Але загуркотіла війна.

Після звільнення України від фашистських загартників Юрій Петрович у 1944 р. переїздить до Одеси, де виконує обов'язки завідуючого кафедрою селекції та насінництва Одеського сільськогосподарського інституту і водночас працює по сумісництву доцентом кафедри зоології хребетних Одеського державного університету, де проводить заняття з генетики і зоології [3, 28].

У роки «лисенківської інквізиції» представників класичної генетики лишали без роботи за спеціальністю, ув'язнювали або знищували фізично. Імена їх, наукові досягнення замовчувалися або викривлялися. Не уникнув цієї участі і Юрій Петрович Мірюта: з 11.10.47 р. наказом Одеського ОСХІ його звільнили від обов'язків завідуючого ка-

Студенти біофаку і викладачі кафедри генетики. Горьківського держуніверситету, 1940 р. Сидять (з права на ліво): З.С. Нікоро, Тетяна Медведєва, С.С. Четвериков, Ю.П. Мірюта, І.М. Ргунов (аспірант), Катерина Бондаренко, Наталія Смирнова [26].

федрою селекції і насінництва і дозволили читати курс рослинництва, а 12.02.48 р. за наказом «доцент кафедри рослинництва Ю.П. Мірюта звільняється від роботи через перехід на іншу роботу».

Причини звільнення Ю.П. Мірюти адміністрацією Одеського СГІ наведено у обґрунтованих документах роботах директора Центру досліджень з історії науки і техніки ім. В.І. Липського (Одеса), к.і.н. В.О. Кузнецова: він (Мірюта) відкрито і неодноразово оголошує себе прибічником формальної генетики, він стверджує, що в нас немає Радянської генетики, а генетику академіка Лисенка і його школи не вважає радянською. Докази і заперечення проти радянської – прогресивної генетики – не доказові і непідтверджені його науковими дослідженнями, а тому не забезпечують виклад студентам досягнень передової радянської генетики

(з протоколу партійних зборів); ..., «для нас ясно, как доцент Мирюта читает этот курс генетики и селекции. Я (Ольшанский М.А.– ближайший соратник Лисенка) нисколько не ошибусь, если скажу, что Мирюта в вопросах генетики и селекции оказался ярким реакционером и далеко опередил всех с кем мы, мичуринцы, вели такую упорную и длительную борьбу; ...в конспектах студентов нет генетики и селекции Мичурина, Лысенко. Одесса – колыбель Мичуринской генетики и селекции, а в ОСХИ ее нет» [3, 28].

Не припинялось переслідування Ю.П. Мірюти і після звільнення з ОСГІ. У спину йому постійно йшли прокляття, нові викриття: «Відступник-морганіст, що вивчився на радянських хлібах, привозив до нас статті одного з білогвардійців, що окопався в США (мова йшла про українського за похо-

дженням генетика Ф.Г. Добжанського)», – говорив секретар партбюро ОСГІ.

Під час роботи в Одесі Юрій Петрович закінчив написання докторської дисертації на тему: «Генетична сутність гетерозису». На основі вивчення генетичної поведінки чистих ліній, гібридів першого і наступних поколінь арахісу, він встановив, що ці чисті лінії є тетраплоїдними гетерозиготними за геном забарвлення сходів й іншими ознаками і, разом з тим, навіть за широких масштабів розмноження вони не розщеплюються, тобто є константними. Ю.П. Мірюта показав, що у поліплоїдів чисті лінії можуть бути високогібридними. Константність чистих ліній пояснюється вибірковою кон'югацією хромосом. При наявності вибіркової кон'югації при редукційному діленні біваленти утворюються виключно як результат кон'югації ідентичних хромосом, які містять однакові алелі. З доброї руки академіка М.П. Дубініна, феномен вибіркової кон'югації ідентичних хромосом у рослин поліплоїдів отримав назву «ефект Мірюти» [25].

Розвиток уявлень про гетерозис, викладених Ю.П. Мірютою, дозволив поставити питання про можливість закріплення гетерозису шляхом подвоєння числа хромосом у високогетерозисних гібридів між формами, які відрізняються великою кількістю ознак. Це один із шляхів вирішення проблеми розщеплення у гібридів [26].

Докторська дисертація була прийнята до захисту вченою радою Інституту генетики і селекції АН УРСР (м. Харків). Офіційні опоненти академік В.Я. Юрь'єв і професор А.І. Купцов дали позитивні відгуки. Але захист уже не міг відбутися. Ішов 1948 рік.

У жовтні 1948 р. Ю.П. Мірюта влаштовується на роботу в інститут генетики і селекції АН УРСР (м. Харків), але працювати довелось недовго.

Під натиском Т.Д. Лисенка після серпневої сесії ВАСГНІЛ звільнення генетиків торкнулось вузів і науково-дослідних інститутів біологічного ухилу по всій країні. «В перших числах вересня 1948 р. в Харківському інституті генетики і селекції (ІПІС) АН УРСР було звільнено від завідування лабораторіями генетики і цитології і переведено на посаду старших наукових співробітників, а через вісім місяців звільнені із інституту професора І.М. Полякова і Л.М. Делоне. В той же час було звільнено ще два співробітника інституту, які являли собою «реакційний-ідеалістичний (вейсманістський мен-

делівсько-морганістський) напрямок» – Ю.П. Мірюта і І.І. Марченко, перший з них вимушений був майже два роки працювати бригадиром у радгоспі №7 Чугуєвського району (З книги «...Від переконань своїх не відмовлюсь» // С.В. Рабінович, І.А. Гур'єва, М.І. Вавилов і вчені Харківщини». Прапор, 989, с.23).

Далі буде.

Перелік літератури

1. *Архів* Національного наукового центру «Інститут землеробства НААН України «Автобіографія, матеріали особової справи професора Ю.П. Мірюти» (18.09.2013, № 01-11/746).
2. *Сірополко С.* Історія освіти в Україні. Шляхи виховання і навчання / Укр. загальна енциклопедія. Т. 2. – Львів, 1935. – С. 127–131.
3. *Кузнецов В.А., Кузнецова Н.В.,* Профессор Юрий Петрович Мирюта: Жизнь и научно-педагогическая деятельность (25.02.1905 – 22.10.1976) / Мірюта Ю.П. – видатний генетик вавиловської плеяди вчених (д 110 річчя від дня народження). За ред. Парій Ф.М. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. – С. 28–72.
4. *Богуславський М.В.* XX век российского образования. – М., 2002. – 336 с.
5. *Перцев В.В.* Гимназическое образование в дореволюционной России (вторая половина XIX века – XX века) // Концепт. – 2013. – №1.
6. *Васильович Г.В.* Шкільництво в Україні (1905-1920 рр.). – К., 1996. – С. 259–260.
7. *Софронов М.Е.* Садовый факультет Уманского агротехникума // Вісник плодівництва, виноградарства та городництва. – 1926, №7. – С. 303–313.
8. *Софронов М.Е.* О постановке преподавания плодоводства в высших сельскохозяйственных институтах // Плодоводство. – 1903, №4. – С. 279–284.
9. *Белоус И.И., Белоус И.И.* Уманский сельскохозяйственный институт. – К.: Вища школа, 1976. – С 32–40, 62.
10. *Мишкоров Ю.Н.* Очерк истории кафедры генетики, селекции растений и биотехнологии и преподавание генетики в Уманском ВУЗе // 36. наукових праць УНУС. – 2013. – Вип. 83. – С. 289–300.
11. *Мишкоров Ю.Н.* К вопросу преподавания генетики в Уманском ВУЗе // Тези доповідей міжнародної наукової конференції «Генетика і селекція: досягнення та проблеми», 18–20 березня 2014 р. – Умань, 2014. – С. 7–8.
12. *Глазко В.И.* Николай Иванович Вавилов и его время. Хроника текущих событий. – К.: РА NOVA, 2005. – С. 165–193, 255–275.
13. *Осадчий Н.П.* Из истории Каменской сельскохозяйственной школы // Былое: Историко-краеведческий журнал. – 1933, № 4–5. – С. 26–31.
14. *Галевиус Ф.К.* Совхозы в системе социалистического строительства. – Л., 1928. – 18 с.
15. *Чешко В.Ф.* Наука и государство: методологический анализ социальной науки (Генетика и селекция в России и Украине в советский период): дис... д-ра филос. наук: 09.00.09. – Харьков, 1998. – 439 с.
16. *Яхчев М.* Из истории создания и развития высшей и средней школы в Таджикистане / Из истории культурного строительства Таджикистана. – Душанбе, 1968. – Вып. 1. – 172 с.

17. *Парій Ф.М.* Професор Ю.П. Мірюта – видатний генетик вавилонської плеяди вчених // Вісник Укр. тов. генетиків і селекціонерів. – 2005. – Т. 3, № 1–2. – С. 215–220.
18. *Астахова О.О.* Почему так говорил директор // Природа. – 1987. – №10. – С. 45.
19. *Мишуров Ю.М., Парій Ф.М.* Пам'яті академіка Миколи Івановича Вавилова / 36. Наук. Праць Уманського національного університету садівництва. – Умань: Агрономія, 2014. – Вип. 86 (частина 1). – С. 241–244.
20. *Бахтеев Ф.Х.* Николай Иванович Вавилов: 1887—1943 / Отв. ред. акад. Д. К. Беляев, член-кор. АН СССР И. А. Рапопорт, академик М. Х. Чайлахян. — Новосибирск: Наука, 1987. — С. 56–165, 198–219.
21. *Захаров И.К., Шумный В.К.* К 100-летию со дня рождения генетика и селекционера Юрия Петровича Мирюты // Вестник ВОГИС. – 2005. – Т. 9, № 1. – С. 73–78.
22. *Мирюта Ю.П.* К генетике пола у растений (экспериментировано на *Spinasea oleracea L.*) // Изв. АН СССР. Сер. биол. – 1936. – № 4. – С. 843–850.
23. Николай Иванович Вавилов. № 598. В специальную аспирантуру Академии Наук СССР. 16 марта 1937 г. / Научное наследство. Т. 10. – М., 1987. – С. 338–339.
24. *Мирюта Ю.П.* Истинно индивидуальный отбор у зерновых и масличных культур // Тр. Одесского СХИ. – Одесса, 1947. – Т. 4. – С. 51–61.
25. *Мирюта Ю.П.* Цитогенетическая возможность закрепления гетерозиса. – К.: Урожай, 1966. – 45 с.
26. *Захаров И.К. Шумный В.К.* Мирюта Юрий Петрович К 100-летию со дня рождения (25.02.1905 – 22.10.1976) // Генетика. – 2005. – Т. 41, №3. – С. 286–288.
27. *Стельмах А.Ф.* Чи могло бути порозуміння між положеннями класичної генетики та «Мічурінської біології»? // Тези доповідей міжнародної наукової конференції «Гетерозис: досягнення та проблеми (присвячено 110-річчю від дня народження видатного генетика Ю.П. Мірюти)», 18–20 березня 2015 р. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2015 – 138 с.
28. *Kuznetsov V.A.* Odessa period of life and education and research activity of professor Miryuta Y. (1905-1976) // European Science and Technology. – Vol. I. – P. 91–99.

**ПРОФЕСОР Ю.П. МИРЮТА – ПЕДАГОГ И УЧЕНЫЙ,
(к 110-летию со дня рождения)**

Ю.М. Мишуров¹, Ф.М. Парий¹, Н.Ю. Мирюта²

¹ Уманский национальный университет садоводства
Украина, 20305, Черкасская обл., г. Умань,
ул. Институтская, 1
e-mail: genetika2015@mail.ru

² Институт молекулярной биологии и генетики НАН
Украины
Украина, 03680, г. Киев, ул. Академика Заболотного, 150

Освещены, наряду с известными, новые биографические и архивные материалы об обучении, педагогической и научной деятельности выдающегося украинского генетика из вавилонской плеяды ученых профессора Юрия Петровича Мирюты, неизменного борца за классическую генетику в период «лысенковского» произвола в 40–50 гг. XX в. и активного участника возрождения генетики в конце 60–70-х гг. в Украине. Приведена информация о том, как Уманский национальный университет садоводства торжественно увековечил своего выпускника и преподавателя 1924–1930 гг., который внес огромный вклад в развитие отечественной генетики, разработку научно-генетических методов практической селекции.

Ключевые слова: Мирюта Ю.П., история генетики, Уманский с/х институт, преподавание генетики, международная конференция.

**PROFESSOR YU. P. MIRYUTA – TEACHER AND SCHOLAR
(to the 110 th anniversary of his birth)**

Y.M. Mishkurov¹, F.M. Paryi¹, N.Y. Miryuta²

¹ Uman National University of Agriculture
Ukraine, 20305, Cherkasy region, Uman, Instytuts'ka str., 1
e-mail: genetika2015@mail.ru

² Institute of Molecular Biology and Genetics of NAS of
Ukraine
Ukraine, 03680, Kyiv, Akademika Zabolotnoho str., 150

Along with renowned, new biographical and archival materials about teaching, educational and scientific activities of the prominent Ukrainian geneticist of Vavilov's galaxy of scientists, professor Yuri Petrovich Miryuta, were elucidated. He is known as a constant fighter for classical genetics during the «Lysenko's» tyranny in 40-50th years of the twentieth century and an active participant in the revival of genetics at the end of 60-70th years in Ukraine. The information is presented on how the Uman National University of Horticulture immortalized its graduate and teacher in the 1924-1930th years, who made a huge contribution to the progress of national genetics, and development of scientific and practical methods of genetic breeding.

Key words: Yu. P. Miryuta, history of genetics, Uman Agricultural institute, teaching of genetics, International conference.